

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ ПІДЛІТКОВОЇ АГРЕСІЇ

Н. Я. Білоус

Херсонський державний університет, bilousn694@gmail.com

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор І. С. Попович

Вступ. Напружена соціально-економічна й ідеологічна ситуація, яка склалась у країні, зумовлює зростання розмаїття відхилень в особистісному розвитку та поведінці підростаючого покоління. Тривогу викликає прогресуюча відчуженість, цинізм, жорстокість, агресивність. Проблема агресивності стосується суспільства в цілому, викликає глибоке занепокоєння педагогів і батьків. Найбільш гостро агресія простежується саме в період підліткового віку, у зв'язку з тим, що відбувається перебудова раніше сформованих психологічних структур, виникають нові утворення психіки, закладаються основи свідомої поведінки.

Виклад основного матеріалу. Статеве дозрівання і гормональна перебудова організму зумовлюють надмірну збудливість підлітка, зміну його настрою. Іноді спостерігається регрес у поведінці, знижується ефективність навчальної діяльності, а також успішність у тих сферах, де дитина раніше показувала серйозні досягнення. У ставленні до оточуючих виражена егоцентрична позиція, сильна концентрація на власній персоні, що суттєво позначається на формуванні самооцінки осіб юнацького віку [4]. Підліток демонструє низьку адаптацію до невдач, що зумовлює незадоволеність собою, функціональні розлади психіки, дезадаптовану поведінку, часто у вигляді агресії [3, с. 99].

Аналізування наукової літератури показало, що відмінності у проявах агресивності підлітків можуть бути зумовлені наявністю власного досвіду та впливом різних інститутів соціалізації, до яких належав підліток. Найбільш значущим інститутом соціалізації є сім'я. Особливе місце серед чинників, які впливають на виникнення і прояв агресивності у підлітків, займають умови сімейного виховання. Саме відношення в родині закладають в особистості

підлітка основні риси характеру, модель поведінки, способи реагування на зовнішні чинники. Сім'я є первинним для підлітка соціальним простором, через який він адаптується до навколишнього світу. Невідповідність соціальних очікувань осіб підліткового віку і батьків є своєрідною рушійною силою у спробах сформуванню конструктивної взаємодії [5]. Батьки перші ініціюють програму адаптивної поведінки. Важливим є факт, що засвоєння підлітком поведінки батьків здійснюється приховано, неусвідомлено. Так, підліток неусвідомлено засвоює засоби реагування батьків на стресові ситуації. Іноді непродуктивна активність підлітків у вигляді агресії неусвідомлено ініціюється батьками. Для розуміння причин й особливостей прояву агресії у підлітків важливо зрозуміти його ставлення до окремих аспектів сімейного виховання.

Так, у підлітків з різними рівнями агресивності суб'єктивне ставлення до батьківських виховних впливів, в першу чергу, до покарань суттєво відрізняється. В агресивних підлітків переважає негативне ставлення до виховної практики батьків. Такі підлітки вважають покарання батьків жорстокими, батьків підступними, мстивими, які демонструють батьківську силу. Подібна негативна оцінка виховних дій батьків набуває тотального характеру, поширюючись як на виховні стратегії батьків, так і на батьківське ставлення в цілому. У підлітків із низьким рівнем агресивності спостерігається зміщення оцінок виховних дій батьків у позитивний бік. Такі діти сприймають виховні дії, покарання як прояв батьківської любові.

Разом з тим, контекст суб'єктивного ставлення підлітків до сімейного виховання, особливо його жорстких форм, впливає на прояви агресивної поведінки підлітків. Суб'єктивне ставлення підлітків до сімейної виховної практики посилює чи послабляє вплив цих виховних практик на виникнення підліткової агресії. Сприятливий фон внутрішньо сімейних стосунків формує позитивні уявлення підлітка про сім'ю і виправдовує характер оцінки батьківських дій. Такий позитивний контекст суб'єктивного ставлення може сприяти зниженню агресивних проявів у підлітковому віці, навіть якщо ці батьківські виховні дії мають жорсткий характер. І навпаки, негативний

сімейний клімат сприяє формуванню негативного ставлення підлітка до виховних стратегій батьків і збільшує агресивні тенденції в його поведінці. Даний факт засвідчує загальні тенденції залежності агресивної поведінки підлітків від виховних стратегій батьків. На агресивну поведінку підлітків впливають гендерні ролі батьків, які реалізуються у наступних аспектах: розмежування відповідальності за дітей, стилі поведінки в родині, демонстрація в поведінці гендерно-типових рис своєї статі, відмінності у ставленні до сина чи доньки [1, с. 19-20].

Аналізуючи вплив виховних стратегій батьків на прояви агресивності підлітків, необхідно відзначити і той факт, що батьки використовують різні виховні позиції до дітей різної статі, відповідно і підлітки різної статі по-різному ставляться до виховних позицій батьків, відповідно в проявах агресивності підлітків спостерігаються суттєві гендерні відмінності, зумовлені сімейними стосунками і вихованням. Так, виявлено, що матері схильні ігнорувати дорослішання підлітків-хлопчиків, намагаються задовольнити будь-які їх вимоги. До дівчаток-підлітків ставлення матерів більш суворе, дівчаткам висувається більше вимог, що провокує агресію дівчаток-підлітків. Також, найчастіше агресивні дівчатка зростають в родині з жорстокою авторитарною мамою при м'якому поступливому батькові. Агресивні тенденції мають місце у підлітків-хлопчиків, якщо батьки не помічають їх потреб чи часто змінюють виховну тактику. Сприяє формуванню агресивної поведінки хлопчиків жорстокий, авторитарний батько і поступлива, непослідовна мама. Часто агресивна поведінка формується у хлопчиків, які виростили без батька, в жіночому оточенні. Таким хлопчикам важче дається засвоєння чоловічих ролей, вони частіше демонструють свою силу у вигляді грубості, агресивності. Важлива присутність батька і для формування правильної поведінки дівчинки. Значно частіше в агресивних дівчаток в родині був відсутній батько. У дівчаток-підлітків спостерігається агресивна поведінка, якщо їх матері висувають багато вимог або намагаються виховувати в них чоловічі якості. Також дівчатка демонструють агресію у вигляді різних реакцій та форм, якщо

батьки нехтують ними, не приділяють їм уваги. У дівчаток виникають ідеї образи, ворожості, помсти стосовно близьких, яким вони пред'являли претензії. У хлопчиків-підлітків дещо переважає імпульсивна агресія, яка мало мотивована і має значний руйнівний потенціал. Цікавими є гендерні відмінності аутоагресії в підлітковому віці. Взагалі, аутоагресія у підлітків формується, якщо виховні впливи на них непостійні й змінні. У хлопчиків-підлітків аутоагресія посилюється, якщо батьки демонструють незадоволення своїми шлюбними партнерами, а у дівчаток-підлітків посилення аутоагресії провокується з боку батьків, особливо матері жорстким контролем й суворістю покарань [2, с. 131].

Прояви агресивності у хлопчиків батьки карають не так суворо, як у дівчаток. Більшість батьків вважають, що уміння хлопчиків захистити себе є одним з основних чоловічих якостей, у той же час у дівчаток такої якості не повинно бути, це не співпадає з образом жінки.

Агресивні тенденції, сформовані у підлітків у сім'ї, переносяться на інші сфери їх життєдіяльності. Встановлено, що дівчатка знають більше конструктивних способів розв'язання конфліктів, для них більш властивою є інструментальна агресія. Завдяки стереотипам дівчата раніше навчаються стримувати свою агресивну поведінку. У хлопчиків агресія є більш відкритою, грубою. Контролювати агресивні спалахи вони починають пізніше. У дівчат переважає вербальна агресія, хлопчики частіше використовують фізичну агресію. Спостерігаються гендерні відмінності у спрямованості агресії. Дівчатка-підлітки спрямовують агресію на конкретну людину, у підлітків-хлопчиків агресія має генералізований характер. У дослідженні гендерних відмінностей проявів агресивності встановлено, що у хлопчиків агресивні прояви більш пов'язані із компенсацією почуття неповноцінності, у дівчаток – із задачею соціального пристосування. На мотиваційному рівні гендерні відмінності пов'язані із переважанням у хлопчиків прямих форм агресивності, у дівчаток спостерігається схильність до трансформованих проявів агресивності у формі демонстраційних та егоцентричних тенденцій. Хлопчикам більш властиві

активні та безпосередні форми агресії, дівчаткам – відтерміновані й опосередковані форми агресії [1, с. 19-20].

Висновки. Родина є одним з найважливіших чинників виникнення і прояву агресивних тенденцій в підлітковому віці. Гендерні відмінності у проявах підліткової агресії детерміновані сімейними стосунками, особливостями виконання гендерних ролей батьками, стратегіями сімейного виховання.

Література:

1. Агресивна дитина: як їй допомогти. Упоряд. О. А. Атемасова. Харків: Ранок, 2010. 176 с.
2. Можгинский Ю. Б. Агрессивность детей и подростков: распознавание, лечение, профилактика. М.: Когито-Центр, 2008. 181 с.
3. Пісоцький В. П., Горянська А. М. Психічний розвиток та формування особистості в онтогенезі: навч. посіб. К.: КНТ, 2019. 144 с.
4. Попович І. С. Самооцінка як критерій соціально-психологічних очікувань. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С Костюка АПН України*. К.: «ГНОЗІС», 2010. Т. 12, ч. 3. С. 326–333.
5. Popovych, I., Borysiuk, A., Zahrai, L., Fedoruk, O., Nosov, P., Zinchenko, S., Mateichuk, V. Constructing a Structural-Functional Model of Social Expectations of the Personality. *Revista Inclusiones*, 7(Especial), 2020b. P. 154-167.